ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 9, številka 1-2, maj 2005 · ISSN 1408-2969

RESNICA

Danilo Šuster

Skepticizem in prenos vednosti

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Danilo Šuster, »Skepticizem in prenos vednosti«, *Analiza: časopis za kritično misel* 9, št. 1-2 (2005): 52–63.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Danilo Šuster
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

SKEPTICIZEM IN PRENOS VEDNOSTI*

V svoji knjigi *Dosegljivost resnice* Ule kritizira skeptični argument, ki temelji na načelu šibkega prenosa vednosti: za vsak S velja-, če S ve, da *p*, in S iz svojega prepričanja, da *p*, izpelje svoje prepričanje, da *q*, ter je zaradi te izpeljave prepričan, da *q*, potem S ve, da *q*. Po Uletovem mnenju to načelo: (i) ne ogroža latentnega (implicitnega) znanja; (ii) omogoča sklepe o posedovanju nerelevantnega znanja, zato bi morali načelo omejiti na primere relevantnih propozicij. Problem z (i) je, da Ule na nekaterih mestih trdi, da je *ŠNPV* implicitno veljavno in zato *implicitno* ničesar ne vemo. Problem z (ii) pa je, da prav vsako logično načelo omogoča izpeljavo nerelevantnih sklepov. Ule mora pokazati, da je izpeljava, ki jo uporablja skeptik v svojem argumentu, nerelevantna in ne ogroža vednosti. S primerjavo različnih pristopov do pojma relevance (Stine, Dretske) opozorim na problematičnost Uletove končne rešitve problema skepticizma.

Ključne besede: skepticizem, načelo šibkega prenosa vednosti, latentno znanje, implicitno védenje, relevanca, Dretske.

1.

> Pred leti je na Radiu Študent oddajo kulturi uvajal moški glas, ki je najprej v zadregi ponavljal: “Kultura je .... kultura je kultura je ... kultura je ...” in na koncu olajšano pribil “kultura!” Poslušalec je prve ponovitve dojel kot zadrego, glas okleva, ne ve, kako opredeliti tak gromozanski pojem, pri četrti, peti ali šesti ponovitvi pa se je zaradi ponavljanja premor enostavno zlil z naslednjo besedo, omahovanje je izginilo in zaslišala se je samozavestna, toda prazna trditev “Kultura je kultura!”, s katero se je oddaja potem zares začela. Tudi filozofska modrost se velikokrat izteče v spoznanju, da lahko o velikih “filozofskih” pojmih izrekamo le navidez najbolj prazne trditve. “Govoriti namreč, da bivajoče ne biva ali pa, da ne-bivajoče biva, je zmota, govoriti pa, da bivajoče biva in ne-bivajoče ne biva, je resnica ...” pravi Aristotel (Metafizika, 1011b). Ali, poenostavljeno (Ule, 2004a, 50): “Sodba je resnična natanko tedaj, če je tako, kot govori.” Ko se prebijemo čez dobrih tristo strani monografije, v kateri je veliko trdega in

* Članek je predelan in razširjen prispevek iz razprave (SFD, Ljubljana 10. 2. 2005) o knjigi Andreja Uleta *Dosegljivost resnice*, Ljubljana: ZIFF, 2004.

žlahtnega filozofskega dela, se lahko vprašamo, ali je o resnici "v zadnji instanci" sploh mogoče reči kaj več od tavtološkega "Resnica je ... resnica".

Resnica je pojem, ki ga lahko preučujemo z vidika logike, ki je za Fregeja znanost o resnici, z vidika ontologije (resnična propozicija govori nekaj o svetu) ali epistemologije. Naslov Uletove knjige. *Dosegljivost resnice*, kaže, da je v knjigi osnovna spoznavnoteoretska tematika. Navezuje se na raznolike izvore skepse, ki dvomi v spoznavno dosegljivost in smisel resnice. V tem sestavku se bom tako osredotočil na Uletovo obravnavo skepticizma in nadaljeval najino razpravo o skeptičnem argumentu in logičnih načelih, ki jih uporablja skeptik v svojem dokazovanju, da nič ne vemo, torej da je tudi resnica v načelu nedosegljiva (prim. Šuster, 2001). Ule je spreminjal in dopolnjeval svoja stališča, tako bom kritično analiziral Uletov najnovejši prispevek v razpravi o skepticizmu, predvsem njegovo izvirno uvedbo pojmov latentnega in implicitnega vedenja. Problematika pa se mi zdi zanimiva tudi z vidika logike in filozofije logike: kdaj je neko logično načelo veljavno, kdaj je uporabno, kdaj so izpeljave smiselne in od česa je odvisna prepričevalna moč logičnega načela v argumentaciji.

2.

Skeptik glede vednosti trdi, da nihče nič ne ve, skeptik glede upravičenosti pa zanika obstoj upravičenih prepričanj. Seveda, če iz tega, da nekaj vem, sledi, da je moje prepričanje upravičeno, potem iz skepticizma glede upravičenosti takoj sledi skepticizem glede vednosti. Skeptik trdi, da upravičenje, da *p* (kjer je *p* poljubna propozicija), zahteva dvoje: (i) imeti moramo razloge za sprejetje p; (ii) razlogi morajo biti takšni, da so razločevalni – *p* mora biti bolj verjeten kot katerakoli alternativa k p (če je resnična alternativa, potem *p* ni). Znameniti *argument iz regresa* dokazuje, da nikdar nimamo ustreznih razlogov za *p*. *Kartezijanski argument* pa dokazuje, da razlogi nikdar niso razločevalni.

Če priznamo Descartesu, da obstaja sfera "notranjih" resnic tipa "jaz mislim", ki je onstran dvoma, potem radikalni skeptik postavlja pod vprašaj resnico vseh trditev o zunanjem svetu, do katerih dospemo na osnovi čutil. Vedno obstaja možnost prevare. Zdi se mi, da je prizor goloba na drevesu pred mano resničen, toda kaj mi zagotavlja, da ne sanjam ali da me ne vara zli demon ali da nisem v *Matrici?* Moje doživljanje sveta je popolnoma enako v primerih, ko "gre zares" in ko gre za prevaro, ko je resnična radikalna skeptična hipoteza (*SH)*. Kartezijanski argument za skepticizem ima naslednjo splošno obliko:

> Za poljubno trditev *p* o zunanjem svetu velja: mogoče je, da *ne-p*, čeprav imam najboljšo možno evidenco za *p*. Razlogi za *p* ne razločijo *p* od alternativnih scenarijev, ki jih opisuje *SH*. Torej, ne vem, da *p*.

Skeptik nas najprej opozori na možnost, da je *SH* resnična, ki jo predstavi na različne načine – *SH* ni izključena; *SH* je odprta; *SH* je mogoče resnična ... Najboljša evidenca za poljubno prepričanje o zunanjem svetu *p* je združljiva s *SH* (da sanjam; da me vara zli demon, da sem v Matrici ...). Toda resnica *SH*

spodkoplje resnico *p*, zato nikdar ne vemo, da *p*. Ali, bolj shematsko:

> (P_1) Ne vem, da *ne-SH*. (P_2) Če ne vem, da *ne-SH*, potem ne vem, da *p*. (C) Torej, ne vem, da *p*.

Druga premisa po obratu trdi *prenos* vednosti (*PV*): "Če vem, da *p*, potem vem, da *ne-SH."* Razlog za *PV* v skeptičnem argumentu je naslednje sklepanje:

> Iz resnice *p* logično sledi, da je *SH* neresnična. Oseba S ve, da je v primeru, ko je *p* resnično, *SH* neresnična. Torej, če S ve, da je *p* resnično, potem S ve, da je *SH* neresnična.

No, lahko se zgodi, da oseba S ve, da *q* sledi iz *p*, vendar tega ne izpelje, nekako ne "sestavi" svoje evidence. Toda za skeptikov argument zadošča že naslednja, šibka verzija prenosa vednosti (*ŠNPV* v Ule, 2004a: 286):

> "Za vsak S velja: če S ve, da *p*, in S iz svojega prepričanja, da *p*, izpelje svoje prepričanje, da *q*, ter je zaradi te izpeljave prepričan, da *q*, potem: če S ve, da *p*, potem *S* ve, da *q."*

Ali v primeru skeptičnega argumenta:

> "Če S ve, da *p*, in S izpelje *ne-SH* iz svojega prepričanja, da p, in je S prepričan v *ne-SH* zaradi te izpeljave, potem S ve, da *ne-SH."* (Sosa, 1988: 154)

Običajno pa iz tega, da vemo, da je neka trditev o zunanjem svetu resnična, brez težav izpeljemo, da nismo žrtev najslabšega možnega skeptičnega scenarija. Skeptikov argument se zdaj glasi (prim. Sosa, 1988: 153- 158):

1. Recimo, da S ve, da *p*. [*p* je poljubna trditev o zunanjem svetu]
2. S izpelje, da *ne-SH* iz svojega prepričanja, da p, in je zaradi te izpeljave prepričan, da *ne-SH*.

   Torej,
3. S ve, da *ne-SH*.

   Toda,
4. S ne ve, da *ne-SH*. [možnost resnice *SH* je vedno odprta!]

   Torej,
5. S ve, da *ne-SH*, in S ne ve, da *ne-SH*.

   (5) je protislovje, ki po načelu *reductio* zahteva, da zavrnemo začetno predpostavko (1). Za poljubno trditev o zunanjem svetu potem velja:
6. S ne ve, da *p*.

Ule skuša pokazati, da načelo *ŠNPV* vendarle ne vodi do radikalnih skeptičnih sklepov. Kolikor lahko razberem, njegova obramba védenja temelji na dveh tezah:

(1) *ŠNPV* ne ogroža celotnega področja vednosti. Zato je načelo prešibko za

radikalni skepticizem.

(2) *ŠNPV* omogoča izpeljavo nerelevantnih sklepov. Tudi izpeljava, ki jo uporablja skeptik v svojem argumentu, je nerelevantna in zato ne ogroža vednosti.

Zdi se mi, da je prva teza v nasprotju s stališčem, da je načelo *ŠNPV* implicitno veljavno in *implicitno* ničesar ne vemo. Problem z drugo tezo pa je, da prav vsako logično načelo omogoča izpeljavo nerelevantnih sklepov. Ule mora na nek nekrožen način pokazati, da je izpeljava, ki jo uporablja skeptik v svojem argumentu, nerelevantna in ne ogroža vednosti.

3.

Načelo *ŠNPV* po Uletu ne ogroža celotnega področja vednosti, ampak velja le za tiste empirične propozicije, o katerih *S dejansko, eksplicitno razmišlja*. Argumenta ne moremo izpeljati za takšno propozicijo, ki sploh ni bila predmet subjektovega razmišljanja o skeptični nevarnosti. To so npr. propozicije, ki so del subjektovega latentnega znanja, ki ostajajo v ozadju kognitivnih dejavnosti subjekta, uokvirjajo njegovo postavljanje vprašanj in iskanje odgovorov, reševanje problemov ipd. (Ule, 2004a: 287). Pa še v primeru eksplicitega znanja naj bi veljalo, da S lahko mirno ostaja pri svojem prepričanju, da *p*, in ne izpelje od tod prepričanja, da *ne-SH*. Dejansko tako tudi običajno ravnamo v vsakdanjem življenju – zaupamo svojim čutilom v prepričanju, da so stvari okrog nas vsaj v grobem takšne, kot nam kažejo naša čutila, in se pri tem niti najmanj ne oziramo na morebitne skeptične možnosti (Ule, 2001b: 44).

Kako naj razumemo pojem latentnega znanja? Ali s tem Ule nasproti skeptiku ne predpostavlja, kar bi šele moral dokazati – da obstaja latentno znanje, ki je imuno na skeptikove ugovore? Od kod nam *zaupanje*, se bo vprašal skeptik, da ima tisto, kar sodi v implicitno znanje, pečat spoznavne neoporečnosti? Latentno znanje je kot Kantova stvar po sebi – o njem ne moremo nič vedeti, a ga moramo privzeti kot garanta vseh spoznavno-teoretskih podvzetij. Če pa privzamemo, da je latentno znanje zanesljivo, zakaj ne bi tega privzeli tudi na ravni eksplicitnega?

V navezavi na poznega Wittgensteina nekaj sodobnih epistemologov govori o propozicijah, ki so kot tečaji na vratih [*hinge propositions*], ali tistih, do katerih smo upravičeni [*entitlements"*] – to so nosilne propozicije znotraj dane jezikovne igre, ki jih moramo privzeti, saj so predpogoj smiselnega razmišljanja in življenja. To stališče lahko razumemo kot *zanikanje* načela *PV*. Andrej, recimo, ve, da je pred njim golob na drevesu. Ve pa tudi, da če je pred njim golob na drevesu, potem ni res, da zgolj sanja, da je pred njim golob na drevesu. Toda v kontekstu te posebne jezikovne igre (recimo razmišljanja o tem, kam bi s starim kruhom – morda bi kazalo z njim nahraniti ptice?) ne more trditi, da ve, da ne sanja. To sicer *privzema* kot dano, ne more pa reči, da to ve. Gre za osnovo védenja o drevesih in pticah, ki pa morda izgubi ta status v kaki drugi jezikovni igri.

Ampak latentno, implicitno znanje se zdi drugačno od Wittgensteinovih nosilnih propozicij, saj je na področju implicitnega znanja načelo *ŠNPV* za Uleta veljavno

(Ule, 2001b: 47, op. 3)! Implicitno prepričanje ali implicitno znanje je teoretsko gledano logično "vsevedno", zato za vsako propozicijo o zunanjem svetu – implicitno – velja, da morda ne vemo, da je resnična. A to ne pomeni, da eksplicitno in dejansko ne vemo ali ne moremo vedeti. Kako naj to uskladimo s tezo, da argument vsaj neposredno ne ogroža vsega znanja, temveč le tisti del eksplicitnega znanja, ki ga subjekt sooči z nevarnostjo skepticizma? Po eni strani je *ŠNPV* implicitno veljavno in *implicitno* ničesar ne vemo (o zunanjem svetu), kajti tam lahko vedno izvedemo sklep o neznanju. Ta sklep pa se zdi v nasprotju z glavno protiskeptično trditvijo v knjigi, da latentnega znanja ne ogroža skeptični argument, saj je načelo *ŠNPV* veljavno in ogroža *samo* propozicije, ki so predmet eksplicitnega razmišljanja (Ule, 2004a: 287).

Najbrž gre za razvoj in dopolnilo Uletovih stališč, zato se bomo k problemu veljavnosti načela prenosa vednosti še vrnili. V najnovejšem članku (Ule, 2004b: 14-15) Ule ugotavlja, da v vsakdanjem življenju *SH* ni resen predmet razprave, ampak nastopa zgolj na implicitni ravni. Samo če bi skeptično hipotezo eksplicirali, bi ogrozila naše vedenje. Ule zdaj tudi pojasni razliko med svojo rešitvijo in Wittgensteinovim pristopom. Omenil sem, da pri Wittgensteinu ne moremo reči, da S ve, da *ne-SH*. No, Ule pravi, da pri Wittgensteinu ne moremo reči *niti* da vemo *niti* da ne vemo, da *ne-SH*, saj nimamo in ne potrebujemo smiselnih argumentov ne za in ne proti *SH*. Ule pa v svoji lastni rešitvi dopušča, da celo v vsakdanjih kontekstih *ne* vemo, da *ne-SH*, toda ta nevednost je implicitna in ne ogroža empirične vednosti, dokler *SH* ni eksplicirana in prepoznana v argumentirani razpravi kot relevantna alternativa. A kaj to pomeni za problem veljavnosti *ŠNPV?*

O tem bom razpravljal v naslednjem razdelku. Pojmi implicitno, eksplicitno, latentno, relevantno in njihov medsebojni odnos kličejo po natančnejši opredelitvi, česar se zaveda tudi Ule. Dodatni zaplete prinaša kontekstualizem: v nekaterih kontekstih je *SH* relevantna in takrat ne vemo, da *ne- SH*, v drugih je *SH* irelevantna in takrat vemo, da *ne-SH*. Razpravi o kontekstualizmu se bom skušal v tem sestavku izogniti in se bom osredotočil na problem relevance *SH* in Uletovo izboljšavo stališč iz knjige.

4.

Ule skuša zmanjšati dramatičnost skeptičnega sklepa na dva načina: (i) s sklicevanjem na dejansko epistemološko sklepalno prakso; (ii) z opozorilom na irelevantnost sklepa. Tako ugotavlja:

> "Argument tako, kot je postavljen, dokazuje, da lahko za vsako predpostavko o tem, da kaj vemo (oz., da S ve, da *p)* izpeljemo, da tega ne vemo (oz., da S ne ve, da *p)*, v kolikor S iz *p* izpelje, da *ne-SH* (tj., da skeptična hipoteza o demonu ne drži). Druga premisa argumenta 'S izpelje, da *ne-SH* iz svojega prepričanja, da *p*, in je zaradi te izpeljave prepričan, da *ne-SH'* namreč izrecno zahteva, da S izpelje, da *ne-SH*, iz svojega prepričanja, da *p*. Toda S lahko mirno ostaja pri svojem prepričanju, da *p*, in ne izpelje od tod prepričanja, da *ne-SH*. Dejansko

> tako tudi po večini ravnamo v vsakdanjem svetu. Izjema je npr. tedaj, ko nas k nadaljnjim premislekom pripelje skeptik, ko nas opozori na neprevprašane meje epistemskega konteksta zaznavnih prepričanj." (Ule, 2001b: 44)

Mislim pa, da moramo ločiti *normativni* problem veljavnosti sklepanj od naše dejanske sklepalne prakse. Dejstvo, da dejansko ne izpeljujemo kar naprej novega znanja iz starega, je psihološko, deskriptivno dejstvo – verjetno bi znoreli, če bi to kar naprej počeli! Dejstvo, da le malo ljudi prehodi vse korake Godlovega dokaza o nepopolnosti aritmetike, ne zmanjša teže sklepa: aritmetika je zares nepopolna! In to bi moral priznati vsakdo, ki bi razmislil o pojmih, ki nastopajo v dokazu, in načelih sklepanja, na katerih dokaz temelji. Podobno trdi skeptik – vsakdo, ki razmisli o pojmu védenja in upravičenja in je eksplicitno soočen s premisami skeptičnega dokaza, bo po logičnem načelu prenosa vednosti upravičen v izpeljavi skeptičnega sklepa. Dejstvo, da le malo ljudi to zares stori, ne zmanjša teže sklepa.

Nekateri filozofi zares menijo, da lahko protiprimere logičnemu načelu utemeljijo na psiholoških značilnostih tistih, ki sklepajo. J. M. Fischer (Fischer, 1994: 35) tako opozarja na t. i. epistemsko "lahkomiselnost", ko vem (in sem prepričan), da *p*, in vem (in sem prepričan), da "če *p*, potem *q*", vendar teh dveh prepričanj ne sestavim skupaj in zato nisem prepričan, da *q*. Moja prepričanja niso popolnoma integrirana, čeprav imam razlog za sklep, ga ne izpeljem. Fischer trdi, da se v tem primeru "zdi, da načelo ne drži", da je načelo "problematično". Ampak dejstvo, da sklepa dejansko ne izvedemo, ne more biti ugovor *veljavnosti* načela, po katerem sklep sledi! Celo Fischer pa se strinja, da je naslednje načelo (v bistvu različica *ŠNPV)* veljavno:

> "Če S ve, da *p*, in ve, da *p* implicira *ne-SH*, in izpelje *ne-SH* kot rezultat prepričanj, da *p* in če *p*, potem *ne-SH*, potem S ve, da *ne-SH."* (Fischer, 1994: 36)

V tem primeru je S eksplicitno soočen s premisami skeptičnega argumenta. Pomislimo, kaj bi bil protiprimer:

> S ve, da *p*, in ve, da *p* implicira *ne-SH*, in izpelje *ne-SH* kot rezultat prepričanja, da *p*, in prepričanja "če *p*, potem *ne-SH"*, in vendar S *ne* ve, da *ne-SH*.

Strinjamo se lahko s skeptikom, da je takšen S za nas nerazumljiv, saj ne deli osnovnih predpostavk logičnega razmišljanja. Spomnimo se, kako Ule blokira argument: "S lahko mirno ostaja pri svojem prepričanju, da *p*, in ne izpelje od tod prepričanja, da *ne-SH."* V tem primeru seveda sploh ne gre za *protiprimer* načelu *ŠNPV*, ker smo se ustavili že na začetku: ena od premis ni resnična. In zakaj ni resnična, zakaj S ne izpelje prepričanja, da *ne-SH?* Morda gre za epistemsko lahkomiselnost in sklepalno lenobo. Skeptik lahko na to neprizadeto odgovori, da tako kot na sodišču tudi v epistemologiji nevednost ni izgovor, vednost pa ne posledica pozabljivosti. Tehtnejši pa je drugi možni razlog: skeptična hipoteza sploh ni relevantna in izpeljava njenega zanikanja nima pravega smisla.

V dolgi opombi v knjigi, ki povzema prejšnji članek (Ule, 2001b) Ule ugotavlja, da *ŠNPV* omogoča izpeljavo nesprejemljivih (nerelevantnih) sklepov:

> "To pravilo namreč omogoča sklepe o posedovanju vseh vrst povsem nerelevantnega znanja, npr. o vsem, kar mi v tem trenutku slučajno pade na um. če vidim mačko na predpražniku in čisto slučajno pomislim, da je tudi njen rep na predpražniku, in sem zaradi tega prepričan, da je njen rep na predpražniku, potem tudi vem, da je njen rep na predpražniku. A še na mnogo stvari v zvezi z mačko na predpražniku bi lahko čisto slučajno pomislil in že bi imel tudi znanje o tem. To se zdi nekoliko preveč slučajni način zbiranja znanja (gl. Ule, 2001b). Želeli bi, da bi 'imeli' znanje le o res relevantnih stvareh, ne o trenutnih značilnostih, ki jih implicirajo dani dogodki. To pomeni, da bi morali pravilo o prenosu znanja še bolj omejiti, tako da bi se nanašalo le na relevantne sklepe. To pa bi bilo za skeptika še bolj usodno, saj se le težko kdaj primeri, da so nam vsi skeptični pomisleki *relevantni*. Celo tedaj, če kdaj pomislimo na skeptično grožnjo, na možnost, da se pravkar varamo v svojih najbolj trdnih prepričanjih, je to največkrat igra s fantazijo. Le v kakšnih zanesenih filozofskih seminarjih se zgodi, da se resno pogovarjamo o skeptični grožnji in na tej podlagi podvomimo v svoje znanje" (Ule, 2004a: 287, op. 184)

Ni povsem jasno, kaj ugotovitev, da *ŠNPV* omogoča izpeljavo nerelevantnih sklepov, pomeni za problem skepticizma. *Vsako* klasično logično načelo omogoča izpeljavo nerelevantnih sklepov, celo elementarno konjunktivno sestavljanje tipa "Vem, da *p*" in "Vem, da *q*", torej "Vem, da *p* in *q*". Če vem, da so Nemci izgubili bitko pri Stalingradu, in vem, da je dne 5. 5. 2005 Olimpija izgubila košarkaško tekmo, potem lahko izpeljem tudi konjunkcijo obeh propozicij, čeprav gre za sklepanje, ki v tem primeru privede do precej nepotrebnega znanja. Mogoče bi res želeli, "da bi imeli znanje le o res relevantnih stvareh", ampak zakaj neki v primeru naše čudne konjunkcije ne gre za "znanje v pravem pomenu"? Večina resnic na tem svetu je popolnoma nezanimivih (pomislimo na podatke v telefonskih imenikih) in to, kar je za nekoga relevantno (kako je ime mački voditeljice priljubljenega zabavne oddaje), je za drugega povsem nesmiseln in obremenjujoč podatek Res je, "striktna zvestoba šibkemu načelu o prenosljivosti znanja nas lahko privede v nasprotje z našo vsakdanjo intuicijo glede znanja". (Ule, 2001b: 49) Ampak to velja za čisto vsako načelo sklepanja! Ali to kakorkoli izniči vlogo sklepanj v epistemologiji? Če smo fundacionalisti, potem iz osnovnih prepričanj *izpeljujemo* vsa ostalo: Če smo koherentisti, potem menimo, da so naša prepričanja med seboj *logično* povezana. Če ne uporabimo sklepanj za razširitev obsega znanja, potem sploh ni jasno, kako lahko kakorkoli povečujemo obseg svojega znanja ali upravičujemo svoja prepričanja.

Mislim, da načelo *ŠNPV* brez težav preživi tudi Uletov ugovor, da nas zvestoba načelu *lahko* vodi, do nerelevantnih sklepov. Pomembnejše pa se mi zdi opozorilo na smiselnost *SH* in relevantnost izpeljave zanikanja *SH v* posebnem primeru skeptičnega argumenta. Dretske (1970) je na osnovi podobnih razmislekov zares predstavil ugovor načelu prenosa vednosti (*PV)*. Dretske

predlaga, da vedenje opredelimo kot evidencialno stanje, v katerem so izločene vse relevantne alternative temu, kar vemo. Torej, S ve, da *p*, samo če je sposoben izločiti vse relevantne alternative p-ju. Zanikanje *SH* pa v večini običajnih primerov vedenja ni relevantna alternativa. Znamenit je naslednji primer:

> Patrik je v živalskem vrtu skupaj s svojim sinkom. Ko prideta do kletke z zebrami, na kateri je tablica "zebra", Patrik pokaže na žival za rešetkami in reče: "To je zebra." Glede na oddaljenost obiskovalcev od kletke pa Patrik ne more razlikovati med pravo zebro in mulo, ki bi jo kdo vešče maskiral tako, da je videti kot prava zebra. In če bi žival zares bila vešče maskirana mula, potem bi Patrik še vedno mislil, da gre za zebro.

Po Dretskeju Patrik ve, da je žival zebra, saj je sposoben izločiti vse *relevantne* in smiselne alternative temu vedenju – da ga vara vid, da so postavili na kletko napačen napis ipd. Ve pa tudi, da če je žival zebra, potem ni maskirana mula – alternativa (zanikanje implikacije) bi bila, da gre za zebro in mulo hkrati, kar seveda lahko takoj izloči. Ampak Patrik *ne* ve, da ne gre za maskirano mulo. Vsa njegova evidenca je združljiva s to *SH*, saj te alternative ne more izločiti, ker ne more razlikovati med pravo zebro in mulo, ki bi jo kdo vešče maskiral tako, da je videti kot prava zebra. In v tem primeru je za Dretskeja možnost maskirane mule zares relevantna alternativa, ki jo moramo izločiti, da bi vedeli, da ne gre za maskirano mulo.

Dretskejev protiprimer prenosu vednosti je sprožil ogromno razprav. Jedro problema je v tem, kaj sploh je relevantna alternativa. Dretske jo opredeli kot alternativo, ki jo oseba, ki ve, da *p*, mora biti sposobna izločiti na osnovi svoje evidence ("that a person must be in a[n] evidential position to exclude (when he knows that *p)")*- Razprava je pokazala, da je relevantna alternativa lahko: (i) tisto, za kar imamo nek razlog, da smo prepričani, da je resnično; (ii) tisto, za kar imamo nek razlog, da smo prepričani, da bi lahko bilo resnično; (iii) tisto, za kar obstaja neka objektivna možnost resnice; (iv) tisto, kar bi lahko bilo resnično.

Če sprejmemo prvo opredelitev, potem Patrik zares ve, da je žival pred njim zebra, saj nima nobenega razloga za domnevo, da je pred njim maskirana mula. Ampak v tem primeru, v nasprotju s tem, kar pravi Dretske, Patrik tudi *ve*, da pred njim ni maskirana mula – saj nima nobenega razloga za resnico domneve, da je pred njim maskirana mula (prim. Stine, 1976). Če ni nobene evidence za to možnost, potem ni razloga, da bi jo morali upoštevati. Torej tu ne gre za protiprimer prenosu vednosti (vem, da *p*, in ne vem, da ne-SH).

Vzemimo, da sprejmemo zadnjo možnost: alternativa je tisto, kar bi lahko bilo resnično. V tem primeru je sklep resničen – Patrik zares ne ve, da pred njim ni maskirana mula, saj ni zmožen izločiti alternative. Toda v tem primeru je tudi prva premisa neresnična: kako lahko Patrik ve, da stoji pred zebro, če pa obstaja možnost, da je pred njim maskirana mula? Torej spet ne gre za protiprimer prenosu vednosti.

Dretske lahko zagovarja neveljavnost načela prenosa vednosti samo, če je zanj alternativa nekaj, za kar imamo nek razlog, da smo prepričani, da bi lahko

resnično, ali pa nekaj, za kar obstaja neka objektivna možnost resnice. In res so za Dretskeja alternative relevantne samo, če predstavljajo objektivne možnosti, ki dejansko obstajajo v dani situaciji.

Mislim, da je za skeptika najboljša možnost ta, da najprej pokaže, da relevantna alternativa ne more biti zgolj tisto, za kar imamo nek razlog, da smo prepričani, da je resnično. V tem primeru bi naš pojem védenja vključeval tudi primere, ki intuitivno ne štejejo kot vedenje. Vzemimo kar standardni "gettierevski" primer:

> Boris ima prijateljico, Jolando, ki že leta in leta vozi avto znamke Renault. Boris zato misli, da Jolanda vozi francoski avto. Ne ve pa, da so Jolandi pred kratkim ukradli njen Renault clio in da je Jolanda zato kupila Peugeot 206, ki je seveda tudi francoski avto. Ali Boris zares ve, da Jolanda vozi francoski avto, ali pa je v to samo prepričan?

Rekli bi, da Boris tega ne ve. Boris pa nima nobenega razloga za prepričanje, da Jolanda ne vozi francoskega avtomobila. In vendar ne ve, da tak avto vozi, saj ne upošteva vseh relevantnih možnosti. Zato moramo med relevantne alternative šteti tudi tisto, kar bi lahko bilo resnično. In skeptik bo skušal dokazati, da je *SH* vedno relevantna.

Ule se s skeptikom ne strinja, saj pravi, da je *SH* "igra fantazije", ki nastopa v "zanesenih filozofskih seminarjih", zato relevantna alternativa za Uleta ne more biti tisto, kar bi zgolj lahko bilo resnično. Težko pa je razbrati, ali se Ule strinja z Dretskejem – načelo prenosa vednosti je *neveljavno* – ali s Stinovo – načelo je sicer veljavno, toda premisa izvornega argumenta je zdaj neresnična: S ve, da *ne-SH*, saj je alternativa *SH* irelevantna, ker S nima nobenega razloga za resnico *SH*. Ule v najnovejšem članku ugotavlja (Ule, 2004b: 14):

> "Druga premisa skeptikovega argumenta (P_2 – 'če ne vem, da *ne-SH*, potem ne vem, da *p'*, op. D. Š.) ni veljavna, ne zato, ker načelo prenosa ne bi bilo veljavno, ampak zato, ker celo implikacija 'če *p*, potem *ne-SH'* ni nujna resnica in ni predmet resnega prepričanja. Zato ne moremo reči, da če vem, da *p*, potem vem, da *ne-SH*. Zato imamo (empirično) vedenje. Ta način razmišljanja zadeva 'triado' P_1, ne-P_2 in ne-C in je tako podoben eksternalizmu (tipa Dretske in Nozick, op. D. Š.)."

Če pustimo ob strani verjetno stilistično nenatančnost (premisa je lahko resnična ali neresnična, ne pa veljavna), potem je težava v tem, da premisa "Če ne vem, da *ne-SH*, potem ne vem, da *p"* ravno *je* oziroma temelji na načelu prenosa vednosti! In če jo zanikamo, potem zanikamo to načelo. Videli pa smo, da Dretske *zanika PV*. Ali je za Uleta načelo *PV* potemtakem veljavno ali ni? Malo kasneje preberemo:

> "Skepticizem lahko zaustavimo samo, če je *SH* implicitna in irelevantna. [...] Če možnost *SH* ekspliciramo, potem je implikacija "če *p*, potem *ne-SH"* nujno veljavna za vsa eksplicitna opazovalna prepričanja *p* in po načelu prenosa dobimo "če S ve, da *p*, potem S ve, da *ne-SH"*. Še vedno pa potrebujemo eksplicitno razpravo o skeptičnem argumentu .... da bi bila *SH* relevantna alternativa in da bi ekspliciral, da ne vemo, da *ne-SH."*

V primeru eksplicitnega vedenja je načelo *PV* za Uleta sicer veljavno, toda rešitev pred skepticizmom vidi v uvedbi ravni implicitnega védenja. V vsakdanjem kontekstu je po Uletovem mnenju skeptična hipoteza irelevantna in implicitna. Prav tako v tem kontekstu implicitno ne vemo, da *ne-SH* (Ule, 2004b: 15). Ko *SH* ekspliciramo – denimo, da razpravljamo o osnovah za svoja empirična prepričanja -, potem, čeprav je *PV* veljavno, kljub temu vemo, da *ne-SH*, saj *SH* še ni relevantna in ne ogroža vednosti, da *p*. Šele kadar *SH* ekspliciramo v okviru relevantne razprave o skeptičnem argumentu, takrat ne vemo, da *ne-SH*, in zaradi veljavnosti *PV* za poljuben *p* sledi, da ne vemo, da *p*.

Kako pa je z veljavnostjo načela *PV* in vednostjo v primeru implicitnega vedenja? Recimo, da je načelo veljavno, kot kažejo nekatera mesta (Ule 2001b: 47, op. 3). Torej: implicitno ne vem, da *ne-SH*, iz česar sledi, da implicitno ne vem, da *p*. Situacija je malo nenavadna: eksplicitno vem, da *p* (saj *SH* ni relevantna alternativa eksplicitnemu vedenju), implicitno pa tega ne vem! Gre za precejšnjo koncesijo skeptiku, ki pravzaprav trdi natanko to: seveda, ti misliš, da veš, ampak v resnici prav ničesar ne veš! In če v resnici ("implicitno") ničesar ne veš, kakšen status ima tvoje t. i. eksplicitno "vedenje"?

Recimo pa, da načelo prenosa vednosti ni veljavno za implicitno vedenje. Torej: implicitno ne vem, da *ne-SH*, in vendar implicitno vem, da *p*. če sledimo Dretskeju, je načelo neveljavno takrat, kadar *SH* ni relevantna alternativa vedenju, da *p*. Spomnimo se, po Dretskeju S ve, da *p*, če je sposoben izločiti vse *relevantne* in smiselne alternative. Ampak kaj pomeni, da S implicitno ve, da p? Da je S implicitno sposoben izločiti vse relevantne alternative? A kaj so relevantne ali irelevantne alternative *implicitnemu* vedenju? Možnosti, da gre za tisto, za kar imamo nek razlog, da smo prepričani, da je resnično, ali za tisto, za kar imamo nek razlog, da smo prepričani, da bi lahko bilo resnično, najbrž takoj odpadeta, saj domnevam, da je posedovanje razlogov smiselno samo za eksplicitno vedenje. Če gre za tisto, kar bi lahko bilo resnično, potem zmaga skeptik: *SH* bi lahko bila resnična, torej je *SH* navsezadnje relevantna tudi za implicitno védenje!

Kot relevantna alternativa ostane še tisto, za kar obstaja v dani situaciji neka objektivna možnost resnice. Torej S implicitno ve, da *p*, če je implicitno sposoben izločiti vse, kar je v dani situaciji objektivno možno. Če ima takšna implicitna sposobnost kak smisel, ne vidim, kaj prinaša razlika implicitno – eksplicitno, saj S tudi eksplicitno ve, da *p*, če je eksplicitno sposoben izločiti vse, kar je v dani situaciji objektivno možno. In skeptik seveda lahko takoj ugovarja: če implicitno ne veš, da *ne-SH*, kako lahko trdiš, da implicitno vseeno veš, da p? Ali ne predpostavljaš tistega, kar bi moral šele dokazati, kot pravi standardni ugovor Dretskeju? Po obravnavanem predlogu implicitno vemo, da *p*, ker objektivno ni možno, da bi bila *SH* resnična. Ampak začeli smo vendar s tem, da implicitno ne vemo, da ne-SH! Kako lahko hkrati implicitno ne vemo, da ne-SH, obenem pa objektivno ni možno, da SH?

Seveda ne trdim, da sem izčrpal vse možnosti. Prepričan sem, da bo Ule našel boljše oz. bolj natančno pojasnilo za veljavnost ali neveljavnost načela prenosa

vednosti v primeru implicitnega vedenja in boljše pojasnilo za implicitno vedenje nasploh, tudi za pojem implicitno relevantne alternative. Morda bo implicitno vedenje pojasnil brez sklicevanja na izločanje alternativ. Čeprav sem v tem sestavku branil skeptikov argument, sem želel zgolj opozoriti na nekaj nedoslednosti v analizi logičnega načela prenosa vednosti ter na nejasnosti v pojmih latentnega in implicitnega vedenja. A to ne pomeni, da pojma nista novost v analizi vedenja in vredna preučevanja. Razprava se nadaljuje in kaže, vsaj tako upam, kako je tudi v filozofiji možen nek napredek.

SCEPTICISM AND TRANSFER OF KNOWLEDGE

Ule in his book criticizes the sceptical use of the so called weak principle of transfer: if you know that *p* and you know that *p* entails *q* and your belief that *q* is based on an inference from your beliefs *p* and that *p* entails *q*, then you know that *q*. According to Ule this principle: (i) poses no threat to latent knowledge; (ii) allows for the possession of irrelevant knowledge. The problem with (i) is that in other places Ule claims that the weak principle of transfer is implicitly valid and threatens *implicit* knowledge only. The problem with (ii) is that every logicol principle allows for irrelevant conclusions. Ule must show that the specific sceptical use of the principle is irrelevant and does not endanger knowledge claims. I compare various approaches to relevance (Dretske, Stine) to show that Ule's final solution is problematic.

Keywords: scepticism, weak principle of transfer, latent knowledge, implicit knowledge, relevance, Dretske.

Literatura

Fischer, J. M. (1994). *The Metaphysics of Free Will*. Oxford: Basil Blackwell.

Sosa, E. (1988): "Beyond Scepticism, to the Best of our Knowledge". *Mind*, 97, str. 153-188.

Stine, G. C. (1976). "Skepticism, Relevant Alternatives, and Deductive Closure." *Philosophical Studies*, 29, str. 249-261.

Šuster, D. (2001). "Skeptikov izziv". *Analiza*, 4/5, str. 35-41.

Ule, A. (2001a). *Logos spoznanja. Osnove spoznavne teorije*. Ljubljana: ZPS.

Ule, A. (2001b). "Še o odgovoru skeptiku". *Analiza*, 4/5, str. 42-54.

Ule, A. (2004a). *Dosegljivost resnice*. Ljubljana: ZIFF.

Ule, A. (2004b). "Scepticism, Context and Modal Reasoning." *Acta Analytica*, Vol 19, Issue 33, str. 9-30.